

Neki aspekti međunarodne i domaće regulative vezane za kršenja prava djece u medijima

Ivica ŠOLA

Akademija za umjetnost i kulturu, Odsjek za kulturu medije i menadžment
Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Melita HOMA

Hrvatska radiotelevizija (centar Osijek)

UDK: 342.7-053.2/.5:316.774

DOI: 10.15291/ai.4695

PREGLEDNI ČLANAK

Primljeno: 22.10.2024.

SAŽETAK

KLJUČNE RIJEČI:

kršenja prava djece u
medijima, profesionalna
etika novinara, medijska
pismenost

Na temelju sadržajne analize regulativa prava djece u međunarodnom i nacionalnom kontekstu, autori daju svojevrsnu sintezu profesionalnih obilježja novinarske profesije u Republici Hrvatskoj kao temelj za daljnje istraživanje etičkih normi pri objektivnom i vjerodostojnom izvještavanju situacija, događaja i informacija u kojima su akteri djeca. Suočeni s konvencijama koje imaju gotovo višu snagu od zakona te uređuju pravo zaštite djeteta, kao i više zakona, tradicionalni i digitalni mediji nerijetko izlaze iz okvira poštivanja prava djeteta zbog senzacionalizma i profita. Profesionalna etika novinara i urednika dovodi se u pitanje značajnim brojem prijava za kršenje odredbi konvencija i zakona, što su pokazala određena empirijska istraživanja parcijalnog karaktera.

Rad ujedno predstavlja temelj za daljnje istraživanje, dublju verifikaciju zaštite djece u medijima, kako u tradicionalnim tako i u svim novim medijima. Pravni i etički okvir profesionalnog novinarstva ostaje istraživačko uporište, ali s nastojanjem empirijskog utvrđivanja one „tanke linije“ koja dovodi do kršenja prava djeteta, odnosno granice koja bi pridonijela istinskom poštivanju prava djece bez obzira na težinu djela, višoj razini profesionalne i etičke odgovornosti novinara te kvaliteti medija. Medijsku pismenost onih koji danas čine medij (novinari i urednici) autori vide kao novu abecedu 21. stoljeća.

UVOD

Djeca su općenito vrlo ranjiva društvena skupina i to se globalno počelo shvaćati početkom 20. stoljeća kada su se počeli stvarati i prvi međunarodni okviri za njihovu zaštitu. No, tada još nije bilo spomena o njihovoj medijskoj zaštiti, već se o njoj govorilo općenito, posebno zbog izrabljivanja. Tijekom 20. stoljeća prava djece postala su sve vidljivija, što potvrđuju i međunarodne konvencije. Hrvatsko ih je zakonodavstvo ratificiralo, a ima i vlastite nacionalne zakone koji uređuju zaštitu prava djece. Cilj je rada sadržajna analiza domaćih i međunarodnih dokumenata tog karaktera, a rezultat analize jest njihova sinteza jer se mnogi dokumenti sadržajno ponavljaju. Osim zakona postoje i strukovni etički kodeksi poput Kodeksa časti Hrvatskog novinarskog društva koji navodi etičke norme u novinarskoj profesiji. Međutim, tu tanku liniju između objektivnog, potpunog izvještavanja i kršenja prava uvijek se može prijeći. Novinar se prilikom izvještavanja o temi ili događaju nalazi u delikatnoj situaciji pri donošenju odluke o načinu kako izvijestiti javnost, a da pri tome ne zadire u privatnost djeteta koje, nažalost zbog svoje dobi i ranjivosti, ne može odlučiti želi li ili ne biti dijelom medijske pozornosti. U Hrvatskoj su se u posljednjih deset godina provodila brojna istraživanja o kršenju prava djece (Ciboci, 2014). Ona su dragocjena jer su svojevrсни putokaz kojim putem trebaju krenuti profesionalni medijski djelatnici. Ovaj je rad usmjeren na regulative kao preliminarni čin, odnosno uvod u empirijsko istraživanje i verifikaciju/falsifikaciju zaštite djece u medijima bilo u tradicionalnim, bilo u novim medijima. Izazov je to za sve medije i druge čimbenike, od institucija, preko strukovnih grupa, medija, kao za i novinarsku samorefleksiju.

VRIJEME MEDIJA

Za 20. i 21. stoljeće definitivno je moguće tvrditi da je vrijeme medija. Tehnološki napredak utjecao je i na razvoj medija, pa su se, osim novina, pojavili radio i televizija. Utjecaj medija na cjelokupnu javnost je ogroman, a razvoj elektroničkih medija pružio je neslućene mogućnosti. Kako su se novi mediji pojavljivali, tako su u sjenu bacali one tradicionalnije, no svi su uspjeli opstati na medijskoj sceni. Borba medija na toj sceni je bespoštedna. Svjedoci smo utrke medija za profitom. Danas je imperativ biti što brži, biti prvi, jer to

znači novac. Sve to utječe na kvalitetu izvještavanja, pa ne čudi da u utrci za čitateljima, gledateljima i slušateljima mnogi krše pravo na privatnost. „Djecu u medijskom izvještavanju“, navodi M. Flego (2009: 30), „ne treba tretirati kao odrasle u malom jer su ona ranjivija, više ograničena u svojim kapacitetima, iskustvima i mogućnostima sagledavanja posljedica pojedinih postupaka, ovisna o skrbi i potpori odraslih te nesamostalna.“ No pogledajmo i drugu stranu. Djeca su medijski vrlo zanimljiva tema jer privlače čitatelje i gledatelje, a istovremeno izazivaju i njihovo suosjećanje. Postavlja se pitanje: gdje je granica izvještavanja o djeci? Mediji mogu učiniti mnogo toga pozitivnog u promociji dječjih prava. U pojedinim slučajevima, međutim, mogu i naštetiti. Kovach i Rozenstiel (2006: 17) tvrde da „novinarstvo ima ključni zadatak da pruži ljudima informaciju koja im je potrebna da bi bili slobodni“. Tu slobodu novinari ne smiju ostvariti otkrivajući privatnost drugih. Postojanje te granice osiguravaju pravni okviri koji štite prava djece, od međunarodnih dokumenata i nacionalnih zakona do samoregulacijskih pravila unutar strukovnih novinarskih udruga. U posljednjih dvadesetak godina, točnije od početka 21. stoljeća, tehnologije se brzo mijenjaju. Princip rada sličan je prijašnjem, no „značajno se promijenila dostupnost i brzina širenja informacija – informacije se putem društvenih mreža mogu širiti brzo, naglo i na potpuno nepredviđen način“ (Portal Equestris.hr, „Odnosi s medijima – vrste medija“). I to je najveća promjena koja se u kratkom vremenu dogodila u medijima. Bez obzira na to, mediji moraju biti odgovorni, bili tradicionalniji ili novi, inače i oni postaju posredni zlostavljači. Dvije su se zanimljive obljetnice preklapile 2024. godine, trideset i peta UN-ova Konvencija o pravima djeteta i World Wide Web, a upravo „ta slučajnost potaknula je mnogobrojne aktivnosti istraživača i onih koji odlučuju o politikama upravljanja internetom i dobrobiti djece“ (Livingstone, 2016: 2). Sve to potvrđuje da je novo vrijeme donijelo nove medije, ali i nove izazove u zaštiti prava djece.

Ipak, posljednjih godina, čini se da se svijest o kršenju dječjih prava polako mijenja, iako je to daleko od savršenog. I dalje, iskustva iz Ureda pravobraniteljice za djecu potvrđuju da se vrlo često „djeca u medijima prikazuju na senzacionalistički način, osobito kad se izvještava o događajima u koje su uključena kao žrtve, počinitelji ili svjedoci kaznenih djela, te kao sudionici vršnjačkog nasilja“ (Flego, 2009: 5). Tu je vrlo važna uloga i novinara i urednika u odnosu prema identitetu djeteta. Često smo svjedoci da se zbog želje za profitom „bez razmišljanja o negativnim posljedicama medijskog izlaganja

objavljuje puno ime i prezime, te slike djeteta ili se njegov identitet otkriva tako što se objavi puno ime i prezime njegovih roditelja, braće i sestara“ (Flego, 2009: 5). Nije riječ o problemu koji se pojavljuje samo u hrvatskim medijima; taj je problem uočen diljem svijeta. Tim problemom u zajedničkom eseju bave se autori William Bird i Mike Rahfaldt, predstavnici dviju organizacija: *Media Monitoring Africa* i *Childrens Radio Foundation*. Navedeni autori proučavaju kako su djeca predstavljena u medijima, ali i to uspijevaju li sudjelovati u pitanjima koja ih se tiču. Trend u stranim medijima ne razlikuje se puno od onog u hrvatskima, te autori navode da je posredno ili neposredno identificiranje jedno od najčešćih kršenja, a to su „primjeri koji uključuju imenovanje zlostavljanog djeteta, djeteta svjedoka zločina ili dječjeg prijestupnika“ (Bird i Rahfaldt, 2011: 55).

PRAVNI I ETIČKI OKVIRI ZAŠTITE DJECE U MEDIJIMA

Međunarodni dokumenti

Jedan od temeljnih međunarodnih dokumenata je Opća deklaracija o ljudskim pravima, usvojena i proglašena na Općoj skupštini UN-a 1948. godine. Dio te deklaracije je i poštivanje privatnosti u čl. 12, s odredbom da „nitko ne smije biti podvrgnut samovoljnom miješanju u njegov privatni život, obitelj, dom ili dopisivanje, niti napadima na njegovu čast i ugled. Svatko ima pravo na zakonsku zaštitu protiv takvog miješanja ili napada“ (Odluka o objavi Opće deklaracije o ljudskim pravima). Odredba se odnosi na sve, na odrasle i na djecu. Deklaracija ima nadzakonsku snagu, što znači da je iznad zakona zemalja koje su je ratificirale. Kada govorimo o djeci i međunarodnim dokumentima, svakako trebamo istaknuti Ženevsku deklaraciju o pravima djeteta iz 1924. godine, koja se kao međunarodni dokument posebno bavi zaštitom djece, a na čijim je temeljima, obuhvaćajući i Opću deklaraciju o ljudskim pravim, donesena UN-ova Deklaracija o pravima djeteta 1959. godine. Naime, nastala je potreba isticanja i posebne zaštite djece kao vrlo osjetljivog dijela svjetske populacije. Trideset godina kasnije, 1989. godine, Generalna skupština UN-a usvojila je Konvenciju o pravima djeteta koju je Hrvatska ratificirala 1991. godine. Ratifikacijom tog dokumenta Hrvatska je deklaraciji dala nadzakonsku snagu. Od zemlje potpisnice traži se direktno primjenjivanje i periodično izvješćavanje o stupnju zaštite dječjih prava u nekoj zemlji, a to su sva prava koja

štite osobe mlađe od 18 godina. Zanimljivo je da „prije prihvaćanja Konvencije o pravima djeteta, nije postojalo široko prihvaćanje temeljne veze između dobrobiti djece i snage društava u kojima žive“ (Konvencija o pravima djeteta). Zbog toga je taj međunarodni dokument itekako važan jer se dijete shvaća kao osoba koja ima prava, a kao pravni akt obvezuje države potpisnice da nadziru primjenjuje li se pravilno.

Dijete, prema Konvenciji, „označava svaku osobu mlađu od 18 godina, osim ako se zakonom koji se primjenjuje za dijete granica punoljetnosti ne odredi ranije“ (Konvencija o pravima djeteta, čl. 1). Prava u konvenciji obuhvaćaju gotovo sve, od prava na život, skrb, slobodu izražavanja, a posebno je zanimljiva odredba da „niti jedno dijete ne smije biti izloženo proizvoljnom ili nezakonitom miješanju u njegovu privatnost, obitelj, dom“ (Konvencija o pravima djeteta, čl. 16) i u vezi s tim navodi da „dijete ima pravo na zakonsku zaštitu protiv takvog miješanja ili napada“ (Konvencija o pravima djeteta, čl. 16). Tu su još i Pekinška pravila, tj. Standardna minimalna pravila UN-a za primjenu sudskih postupaka prema maloljetnicima iz 1985. godine. Ono što je posebno važno jest zaštita privatnog života maloljetnika. Upravo je Konvencija o pravima djeteta najvažniji međunarodni pravni akt kojim se štite dječja prava. Privatnost je važna i u postupcima prema djeci koja su prekršila zakon. Zbog čega je to važno? Zbog toga što se uzima u obzir dob, ali i mogućnost da se dijete nakon rehabilitacije vrati u zajednicu u kojoj živi. Otkrivanjem identiteta i mnoštva detalja iz privatnog života taj se put čini gotovo nemogućim. U većini slučajeva takvo dijete ostaje zauvijek stigmatizirano. Šteta počinjena u medijima može biti velika jer su podaci dostupni velikom broju ljudi, pa tako i trauma mladoga bića može biti ogromna uslijed medijskoga pritiska. Naravno, to nije isto u svim životnim situacijama. Medijski je pozitivno isticati intelektualne, umjetničke i sportske uspjehe djece i tako poticati i drugu djecu. Uostalom, mediji imaju veliku ulogu u promoviranju dječjih prava. Svojim pisanjem mogu upozoriti na kršenje određenih dječjih prava, pa tako i raditi na njihovoj vidljivosti i promociji.

Kako je konvencija pravni akt kojemu država potpisnica ratifikacije daje nadzakonsku snagu tako i Konvencija o pravima djeteta u Republici Hrvatskoj podrazumijeva dosljednu primjenu, a u skladu s tim i redovita izvješća UN-u. U skladu s unapređivanjem zaštite dječjih prava, Republika Hrvatska ima i višegodišnje nacionalne planove i aktivnosti za prava i interese djece. Svi imamo pravo na zaštitu privatnosti, a posebno djeca koja nisu ni svjesna na koje nači-

ne mogu biti izmanipulirana u korist tuđih interesa. Stoga, nakon međunarodnih temeljnih dokumenata, donosimo i sintezu hrvatskog nacionalnog okvira.

Nacionalni pravni okviri

Ustav Republike Hrvatske u 141. članku eksplicitno navodi da međunarodni ugovori „koji su sklopljeni i potvrđeni u skladu s Ustavom i objavljeni, a koji su na snazi, čine dio unutarnjega pravnog poretka Republike Hrvatske, a po pravnoj su snazi iznad zakona“ (Ustav RH, čl. 141) Među njima su i međunarodne deklaracije koje je Hrvatska ratificirala. Ta nadzakonska snaga daje rješenja u slučajevima kad ne postoje svi nacionalni pravni okviri, a države koje su ratificirale te međunarodne dokumente dužne su podnositi redovita izvješća UN-u o stanju prava djece na svom području. Ustav je najviši pravni akt u RH, a pravo na privatnost jedno je od najvažnijih ljudskih prava koje jamči. To se posebno ističe u dijelu Ustava u kojemu su ispisane odredbe o zaštiti ljudskih prava i sloboda gdje se u članku 35 svakom „jamči štovanje i pravna zaštita njegova osobnog i obiteljskog života, dostojanstva, ugleda i časti“ (Ustav RH, čl. 35).

Među nacionalnim zakonima ističe se Zakon o medijima. Njime su uređene pretpostavke ostvarivanja načela slobode medija, prava novinara i drugo. Zakon se tumači, ali i primjenjuje sukladno Europskoj konvenciji za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda. Važna je sloboda izražavanja, sloboda medija, kao i njihova neovisnost. No, ovdje dolazi i do oprečnosti. S jedne se strane jamči sloboda medija, a s druge je strane dužnost medija da poštuju „privatnost, dostojanstvo, ugled i čast građana, a osobito djece, mladeži i obitelji bez obzira na spol i spolno opredjeljenje. Zabranjuje se objavljivanje informacija kojima se otkriva identitet djeteta, ukoliko se time ugrožava dobrobit djeteta“ (Zakon o medijima, čl. 16). Dio tog zakona odnosi se i na poštivanje prava zaštite identiteta oštećenika kaznenih djela i svjedoka, te je naglašena velika odgovornost medija kada su oštećenici djeca.

Zakon o Hrvatskoj radioteleviziji u svojim programskim načelima ističe zadovoljavanje interesa javnosti. No javni je servis dužan „poštivati privatnost, dostojanstvo, ugled i čast čovjeka i temeljna prava i slobode drugih, a osobito djece i mladih, kao starijih i nemoćnih osoba“ (Zakon o Hrvatskoj radio televiziji, čl. 6). Da se sva programska načela koja su obuhvaćena Zakonom o HRT-u poštuju brine se Vijeće HRT-a koje prati njihovu provedbu, ali i obveze na koje je javni servis obavezan zakonom.

Hrvatski je sabor 2003. godine donio i Zakon o elektroničkim medijima u koje pripadaju radio, televizija i elektroničke publikacije, tj. programski sadržaji. Osnovano je i Vijeće za elektroničke medije čiji su članovi stručnjaci iz područja medija, kulture i sl. Imenuje ih Sabor RH i oni trebaju biti „javni djelatnici koji su se u javnom životu istakli zalaganjem za poštivanje demokratskih načela i vladavinu prava, izgradnju i unapređenje najviših vrednota ustavnog poretka Republike Hrvatske, razvitka civilnog društva, obranu ljudskih prava i sloboda, kao i za zaštitu slobode izražavanja“ (Zakon o elektroničkim medijima, čl. 59). Također, postoji i Agencija za elektroničke medije koja podnosi prijave, ali i odlučuje o tome treba li nekome dodijeliti koncesiju ili ne. Uloga Agencije značajna je i u pitanju povređuju li mediji ljudska prava i slobode.

Prema Zakonu o sudovima za mladež, postupci prema maloljetnicima su tajni (Zakon o sudovima za mladež, čl. 60) te „objaviti se može samo onaj dio postupka, odnosno samo onaj dio odluke za koji postoji odobrenje suda za mladež ili državnog odvjetnika za mladež, ali se ne smije navesti ime maloljetnika i ostali podaci na temelju kojih bi se moglo zaključiti o kojem je maloljetniku riječ“ (Zakon o sudovima za mladež).

Zakonom je zaštićen identitet maloljetne osobe koja je počinila kazneno djelo, no još je veća odgovornost zaštititi identitet djeteta koje je oštećeno kaznenim djelom. Iako u većini slučajeva mediji ne otkrivaju identitet izravno, često to znaju činiti posrednim putem, primjerice otkrivanjem škole ili susjedstva u kojemu dijete živi. Republika Hrvatska je i Kaznenim zakonom pojačala pravnu zaštitu dječje privatnosti u medijima. Otkrivanjem identiteta djetetu se nanosi osobna šteta, a društvo često, nažalost, stigmatizira takve primjere. Masovni mediji zbog toga moraju biti svjesni uloge koje imaju u društvu te biti svjesni toga da zbog utjecaja koji imaju mogu nanijeti štetu pojedincu, u ovom slučaju djetetu. Dio Kaznenog zakona odnosi se na povredu privatnosti djeteta gdje će kaznu zatvora do jedne godine dobiti onaj „tko iznese ili pronese nešto iz osobnog ili obiteljskog života djeteta, protivno propisima objavi djetetovu fotografiju ili otkrije identitet djeteta, što je kod djeteta izazvalo uznemirenost, porugu vršnjaka ili drugih osoba ili je na drugi način ugrozilo dobrobit djeteta“ (Kazneni zakon, čl. 178). U članku 178 istog Zakona navodi se da je dvostruko veća kazna ako se to djelo učini javno, putem medija. Kazna za službenu osobu ili onu koja obavlja profesionalnu djelatnost je do tri godine zatvora.

Samoregulacija novinarske struke u Republici Hrvatskoj

U Republici Hrvatskoj više od stoljeća postoji staro strukovno društvo, Hrvatsko novinarsko društvo. Sjedište mu je u Zagrebu, a po cijeloj Hrvatskoj ima svoje podružnice unutar redakcija čiji su novinari i snimatelji članovi. Riječ je o samoregulacijskom društvu čiji je cilj očuvati ugled novinarstva kao profesije poštujući i slobodu izražavanja i poštivanja etičnosti. Pojavom „žutog“, tabloidnog novinarstva taj je ugled narušen, kao i pojavom portala koji zbog brzine izlaska vijesti često ne provjeravaju informacije. Naslovi doslovno „vrište“ s ekrana zbog privlačenja čitatelja i gledatelja, a često sadržavaju elemente koji narušavaju etičnost. Hrvatsko novinarsko društvo svoje članove nastoji zaštititi od samovolje poslodavaca. Hrvatskim novinarskim društvom upravlja skupština koja bira predsjednika među svojim članovima. Uz predsjednika, biraju se nadzorni i izvršni odbor, Fond solidarnosti i, ono što je najvažnije za samoregulaciju novinarstva, Vijeće časti.

Nakon što je više od stoljeća djelovalo kao jedino strukovno udruženje, HND-u se u medijskom prostoru 2015. pridružilo još jedno udruženje, Hrvatski novinari i publicisti – HNiP). U okviru te udruge djeluje Etički forum HNiP-a, i to prema etičkim smjernicama te udruge, a njihov je djelokrug cjelokupni hrvatski medijski prostor.

Za ovaj je rad važno promotriti zadaću samoregulacije novinarskog Vijeća časti. HND-u gotovo redovito stižu prijave, a na sjednicama Vijeća one se razmatraju i odlučuje se je li novinar u svom tekstu povrijedio etiku izvještavanja. Nakon odluke o tome je li autor povrijedio etički kodeks udruge, ona se objavljuje javno, i to najčešće na mrežnoj stranici Hrvatskog novinarskog društva. Najteža mjera koju Vijeće časti može donijeti je isključenje iz HND-a, a može izreći opomenu ili težu opomenu, što su samoregulacijski alati kojima raspolaže HND.

Novinari su dužni pridržavati se Ustava i nacionalnih zakona, no isto su tako dužni i braniti ljudsko dostojanstvo. Ako se nešto suprotstavlja profesionalnoj etici, novinar može odbiti novinarski zadatak. I etički Kodeks časti hrvatskih novinara spominje djecu, posebno dio koji se odnosi na izvještavanje o maloljetnicima, a prema kojemu novinar „ne smije otkriti identitet djeteta ili maloljetnika uključenog u slučajeve seksualnog zlostavljanja ili bilo kojeg drugog oblika nasilja ili kaznenog djela, bez obzira je li dijete ili maloljetnik svjedok, žrtva, osumnjičenik ili okrivljenik“ (URL 1 Kodeks časti hrvatskih novinara, čl. 20). Nažalost, najčešće dolazi do kršenja upravo tog dijela Kodeksa. Valja spomenuti

i uredničku odgovornost jer se urednici, kao i novinari, moraju pridržavati etike, što je posebno važno prilikom opremanja novinskog teksta. Naime, urednici često ispisuju naslove i podnaslove novinskih članaka. Prema novinarskom Kodeksu časti, u dijelu koji određuje uredničku odgovornost upravo su urednici odgovorni za tu opremu koja mora „vjerno izražavati sadržaj novinarskog priloga“ (URL 1 Kodeks časti hrvatskih novinara, čl. 28.). Nije malen broj tekstova koji su opremljeni senzacionalističkim naslovima ili naslovi uopće ne odražavaju ono o čemu se u tekstu piše. Rezultati istraživanja prijava povrede novinarskog kodeksa časti kršenjem prava djeteta (Slika 1), koje smo proveli 2018., predstavljaju podlogu za novo istraživanje u razdoblju od 2018. do 2024. godine. Obradujući prijave povrede Kodeksa, kao jedna od značajnijih povreda ističe se povreda prava djece u medijima. Riječ je isključivo o slučajevima o kojima je svoje mišljenje na osnovi etičkog Kodeksa donosilo Vijeće časti.

U izvješćima koje HND javno objavljuje, medijske slučajeve kršenja prava djece često prijavljuje pravobraniteljica za djecu. Za slučaj reportaže objavljene u jednoj nacionalnoj TV kući donijeli su, na primjer, u 2020. godini jednoglasnu odluku da su urednica emisije i novinar „povrijedili univerzalna etička načela novinarske profesije po pitanju dječjih prava“ (URL 2), i to u slučaju gdje je tema bila seksualno nasilje nad djetetom. Vijeće časti je pri tom uputilo apel svim hrvatskim medijima da budu iznimno oprezni u izvještavanju o djeci,

SLIKA 1. Usporedba kršenja prava djeteta 2008.-2017.

da izbjegavaju senzacionalizam i štite privatnost koju ne smiju razotkrivati ni izravnim, ni neizravnim putem. U prijavljenom slučaju izjavu pred kamerama dali su članovi obitelji žrtve. Vijeće se pozvalo i na Kodeks gdje je istaknuto da se ne smije omogućiti identifikacija djeteta. „S obzirom na kontekst“, utvrdilo je Vijeće, „prepoznatljivu lokaciju i izjave obitelji, u mikrosredini identitet žrtve u spornom prilogu nije adekvatno zaštićen.“ (URL 2). Neprimjereno izvještavanje, podsjetili su u HND-u, može dovesti do ponovljene viktimizacije žrtve, a mediji na neposredan način mogu postati zlostavljači.

Novinari za novinare

Kršenja privatnosti prava djece u medijima nisu samo problem u hrvatskim medijima. Isto se događa i u mnogim stranim medijima. Zanimljivo istraživanje koje je naručio UNICEF proveli su novinari za novinare i stvorili priručnik za medijske profesionalce o tome kako zaštititi djecu u masovnim medijima. Do sada su objavljena tri izdanja. Svojevrсна je to *online* naobrazba za novinare širom svijeta, a utemeljena je na prikupljenim iskustvima. Priručnik je osmislila dobrotvorna organizacija *MediaWise*. Podsjećaju da novinari „djeluju kao oči, uši i glas javnosti, skrećući pozornost na zloupotrebu moći i ljudska prava, često i sami riskirajući“ (Jempson i Searle, 2001: 4). To i jest osnovna zadaća novinarstva, a gledajući u pravcu dječjih prava, medijski bi profesionalci trebali javnost podsjećati na poštivanje djece kao individualnih ljudskih bića.

Naravno, u Konvenciji o pravima djece nije spomenuta odgovornost novinara, ali kao „čuvare javnih medija profesionalci imaju posebnu ulogu koja je važna kada vlade ignoriraju svoje obveze prema djeci“ (Jempson i Searle, 2001: 36). No moraju i sami imati najviše standarde u izvještavanju te ne smiju nikada zaboraviti da su djeca ranjiva skupina, kao i to da im se ne smije naštetiti senzacionalizmom i štetnim informacijama.

ZAKLJUČAK

Republika Hrvatska ima zakone koji štite prava djece, a posebno pravo na privatnost. Država smo potpisnica UN-ove Konvencije o pravima djeteta koja ima nadzakonsku snagu. No bez obzira na dobre pravne okvire, još je uvijek nedjelotvorna njihova provedba jer je vrlo malo medija sankcionirano za ne-

poštivanje prava djece. Stoga je ovaj rad uvod u istraživanje koje će se fokusirati na prava djece javnih osoba i djece žrtve kaznenog djela jer u medijima najčešće nailazimo upravo na kršenja prava kod tih skupina. Profesionalni novinari u svom se poslu susreću s teškim ljudskim sudbinama u koje su neposredno i posredno uključena djeca. Na djecu žrtve kaznenih djela profesionalni novinar ne ostaje ravnodušan. Iako ima pravo na slobodu izražavanja i iako je svjestan znatiželje javnosti za niz pojedinosti, valja znati gdje je granica zadiranja prava u privatnost, a time i linija dobrog ukusa. Sve ostalo je podilaženje niskim ukusima publike, podizanje visokih naklada i privlačenja velikog broja klikova koje vodi u čisto „žutilo“ i tabloidiziranje medija. Iznošenje mnogobrojnih pojedinosti iz dječjih života često je nepotrebno. Taj je trend najvidljiviji u novim medijima i na društvenim mrežama i bez nekog posebnog istraživanja. S druge strane, mediji imaju i veliku ulogu u promicanju i zaštiti dječjih prava. Sloboda izražavanja kao demokratska vrijednost ne nosi prevagu novinarima i urednicima u smislu prava zadiranja u dječju privatnost. Zadovoljavanje zanimanja javnosti s jedne strane, a zaštita prava djece s druge strane odgovorna je zadaća novinara. Mediji mogu pokrenuti velike promjene u društvu, potaknuti na djelovanje i rješavanje problema u sustavu. Na njima je da budu jezičac na vagi između poštivanja zakona i novinarske etike i zanimanja javnosti i profita. Profesionalno obilježje novinara jest istinoljubivost, ali istinoljubivost s odgovornošću i etikom prema svakoj osobi, osobito prema maloljetniku. Medijska pismenost onih koji čine medij (novinari i urednici) jedno je od dugoročnih rješenja i svojevrsna nova abeceda 21. stoljeća i put do potpuno etičnog novinarstva.

LITERATURA

- BIRD, W., RAHFALDT, M. (2011). *Children and the media: Voices worth hearing?* Children Institute, University of Cape Town, 2010/2011: 54–58, https://mafiadoc.com/voices-worth-hearing-childrens-radio-foundation_5a1d307a1723dd0bea19ee0e.html [pristup 7. 2. 2024.]
- CIBOCI, L. (2014). Zaštita privatnosti djece u Večernjem listu i Jutarnjem listu u 2013. godini u odnosu na 2010. godinu. *Medijske studije*. 5 (9): 92-106. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/127720>
- FLEGO, M., ur. (2009). *Zaštita privatnosti djece u medijima: Zbornik priopćenja s tribine*. Zagreb: Pravobranitelj za djecu.
- KOVACH, B., ROSENSTIEL, T. (2006). *Elementi novinarstva: šta bi ljudi koji se bave novinarstvom trebalo da znaju i šta bi javnost trebalo da očekuje*. Podgorica: CID: Institut za medije Crne Gore.
- JEMPSON, M. SEARLE, D. (2005). *The Media and childrens rights*. MediaWise and UNICEF. <http://www.mediawise.org.uk/wp-content/uploads/2011/04/The-Media-and-Children-Rights-2005.pdf> [pristup 6. 8. 2024.]
- LIVINGSTONE, S. (2016). Reframing media affects in terms of childrens rights in digital age. *Journal of Children and Media*. 10(1): 4–12.
- Odluka o objavi Opće deklaracije o ljudskim pravima* (NN 12/2009)
URL: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/međunarodni/2009_11_12_143.html [pristup 10. 7. 2023.]
- Konvencija o pravima djeteta* (UNICEF Hrvatska n.d.)
URL: <https://www.unicef.org/croatia/konvencija-o-pravima-djeteta> [pristup 10. 12. 2023.]
- Ustav Republike Hrvatske* pročišćeni tekst. (NN 85/2010)
URL: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2010_07_85_2422.html [pristup 15. 7. 2020.]
- Zakon o medijima* (NN 55/2004)
URL: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2004_05_59_1324.html [pristup 25. 7. 2024.]
- Zakon o Hrvatskoj radio televiziji* (NN 137/2010)
URL: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2010_12_137_3515.html [pristup 26. 7. 2024.]
- Zakon o elektroničkim medijima* (NN 1227/2003)
URL: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2003_07_122_1729.html

[pristup 27. 7. 2023.]

Zakon o sudovima za mladež (NN 84/2011)

URL: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2011_07_84_1792.html

[pristup 28. 7. 2023.]

Kazneni zakon NN 125/2011

URL: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2011_11_125_2498.html

[pristup 30. 7. 2024.]

MREŽNI IZVORI

URL 1. *Kodeks časti hrvatskih novinara*. Hrvatsko novinarsko društvo

URL: <https://www.hnd.hr/dokumenti> [pristup 31. 7. 2024.]

URL 2. *Zaključci 8. sjednice novinarskog vijeća časti*. Hrvatsko novinarsko društvo

URL: <https://www.hnd.hr/pravobraniteljica-za-djecu-vs-ivana-paradzikovic-i-ivan-corkalo?seo=pravobraniteljica-za-djecu-vs-ivana-paradzikovic-i-ivan-corkalo>

[pristup 2. 8. 2023.]

SOME ASPECTS OF INTERNATIONAL AND DOMESTIC REGULATIONS RELATED TO VIOLATIONS OF CHILDREN'S RIGHTS IN THE MEDIA

Ivica ŠOLA

*Academy of Arts and Culture, Department of Culture, Media and Management
J. J. Strossmayer University of Osijek*

Melita HOMA

Croatian Radio and Television (center Osijek)

ABSTRACT

KEYWORDS:

*violations of children's
rights in the media,
professional ethics of
journalists, media literacy*

Based on a substantive analysis of children's rights regulations in the international and national context, the authors provide a kind of synthesis of the professional characteristics of the journalistic profession in the Republic of Croatia as a basis for further research into ethical norms in objective and credible reporting of situations, events and information in which children are actors. Faced with conventions that almost override the laws and regulate the right to protect a child, as well as multiple laws, traditional and digital media frequently violate children's rights in pursuit of sensationalism and profit. A significant number of reported violations of conventions and laws has brought the professional ethics of journalists and editors into question, as evidenced by certain limited empirical research.

The paper is also the basis for further research, deeper verification of child protection in the media, in both traditional and new media. The legal and ethical framework of professional journalism continues to be a subject of research, particularly focusing on empirically identifying the "fine line" that leads to violations of the children's rights. The goal is to establish a boundary that would ensure full respect for children's rights, regardless of the severity of the offence, while also demanding a higher level of professional and ethical responsibility from journalists and improving the overall quality of media. The authors see media literacy of those who make up the media today (journalists and editors) as a new alphabet of the 21st century.